

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

Л.В. БУТРИН

УКРАЇНСЬКА МОВА

Конспекти уроків

5 клас

I семестр

Посібник для вчителя

Тернопіль
Навчальна книга — Богдан

УДК 81'1.075.3
ББК 74.268.1Укр
Б93

Серію «Бібліотека вчителя» засновано в 2007 році

Рецензент:

старший вчитель Тернопільської спеціалізованої ЗОШ №17
з поглибленим вивченням іноземних мов

Ониськів Леся Василівна

Бутрин Л.В.

Б93 Українська мова. Конспекти уроків : 5 клас : I семестр : посібник для вчителя / Л.В. Бутрин — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2013. — 160 с. — (Бібліотека вчителя).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-3572-9

Посібник укладено відповідно до чинної програми Міністерства освіти і науки України та підручника з української мови для учнів 5 класу О.П. Глазової. Він містить конспекти уроків, матеріали для контролю навчальних досягнень і розвитку зв'язного мовлення, фізкультхвилинки. До кожної мовної теми подано технологічну карту (теоретичний матеріал) і дидактичний матеріал.

Для вчителів української мови і студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 81'1.075.3
ББК 74.268.1Укр

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)
ISBN 978-966-10-3572-9

© Навчальна книга — Богдан, 2013

ПЕРЕДМОВА

Пропонований навчальний посібник відповідає чинній програмі з української мови для 5–9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, розроблений на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету міністрів України від 23.11.2001 р. № 1392) та затвердженій наказом міністерства від 06.06.2012 р. №664.

У посібнику подано конспекти уроків, тексти різних стилів для семестрового диктанту, переказів, аудіювання, читання мовчки, дидактичний матеріал для фізкультхвилинок. Поле для додаткових записів дасть змогу вчителю творчо опрацювати пропоновані розробки, робити необхідні помітки й записи.

Матеріал технологічної карти уроку вчитель, за потреби, пояснює учням сам або шляхом лінгвістичного спостереження чи бесіди з дітьми. Проте практика показала, що представити тему можуть також і учні, які хочуть знати більше та залюбки виконують випереджувальне завдання. Це стимулює пізнавальний інтерес, дає їм змогу реалізувати власні здібності, утвердити себе в класному колективі, здобути певний статус в очах учителя й однокласників. Іноді емоційно неврівноважені школярі, окрилені відповідальним завданням і підтримкою вчителя, саме тут реалізують себе якнайкраще.

Різноманітні завдання, тренувальні вправи теж тільки скеровують педагога в напрямку певних прийомів і видів роботи з учнями. Організувати навчальну діяльність дітей за тією чи іншою технологією — справа особистого творчого підходу кожного вчителя зокрема, оскільки це залежить як від суб'єктивних, так і від об'єктивних факторів.

Згідно з «Додатком до листа Міністерства освіти і науки України від 24.05.2013 року №1/9-368», кількість фронтальних та індивідуальних видів робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання залишається незмінною. Серед фронтальних видів контрольних робіт у першому семестрі:

- тестових завдань – 4,
- переказ – 1,
- диктант – 1,
- читання мовчки – 1.

У другому семестрі:

- тестових завдань – 4,
- переказ – 1,
- вір – 1,
- аудіювання – 1.

Посібник пропонує всі необхідні для різноманітних форм контролю дидактичні матеріали. Інші види розвитку зв'язного мовлення докладно розроблено в підручнику Олександри Глазової, рекомендованому МОНмолодьспорту України, тому немає потреби подавати подібні матеріали в посібнику.

Матеріал для проведення фізкультхвилинок, уроків контролю навчальних досягнень (тестові завдання, тексти і завдання для аудіювання, читання мовчки, переказів) подано окремо з тим, щоб учитель мав змогу вплести їх у канву власної системи уроків. Адже він мусить узяти до уваги особливості того класу, з яким працює, певні форс-мажорні обставини, що нерідко порушують спланований порядок подачі матеріалу. До того ж, методика проведення таких уроків традиційна і загальновідома, отже, пропонуємо вчителю тільки основу для них.

ТЕМА 1

Дата _____

Клас _____

ЗНАЧЕННЯ МОВИ В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА. ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ. УКРАЇНСЬКА МОВА — ДЕРЖАВНА МОВА УКРАЇНИ

Додатковий
матеріал до уроку

Мета: ознайомити школярів зі структурою підручника, метою і змістом вивчення української мови в 5 класі, дати розуміння значення рідної мови в житті суспільства; формувати потребу збагачувати власне мовлення; виховувати почуття національної гідності.

Тип уроку: сприймання і засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник Глазової О.П. Українська мова. 5 клас. — К.: Освіта, 2013; роздавальний матеріал з висловами про мову, аудіозапис пісні «Материнська мова» (сл. Йосипа Фиштика, музика Марії Шалайкевич, виконує гурт «Соколи»), кольорова крейда.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів.

- Вхідна рефлексія.

— Прослухайте початок пісні та скажіть, чому людям така дорога рідна мова.

Звучить аудіозапис пісні «Материнська мова» (сл. Йосипа Фиштика, музика Марії Шалайкевич, виконує гурт «Соколи»).

II. Оголошення теми й мети уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- Мозковий штурм.

— Чи правда, що рідна мова — неодмінна умова процвітання нації?

IV. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

1. Технологічна карта уроку.

Мова — це:

1. Здатність людини говорити, розмовляти, висловлювати свої думки.
2. Сукупність загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування для вираження думок (національна, державна, материнська, мертва).

3. Мовлення, властиве кому-небудь; манера говорити.

4. Те, що говорять, чий-небудь слова, вислови. Розмова, бесіда. Звуки розмови. Вести мову.

5. Публічний виступ на яку-небудь тему; промова.

6. Те, що виражає яку-небудь думку, що може бути засобом спілкування. Мова танцю, жестів.

7. У системах обробки інформації — природна або штучна знакова система для передачі інформації. Мова програмування, машинна мова, алгоритмічна мова.

Державна мова — закріплена традицією або законодавством мова, уживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики.

ОБСТАВИНА ЯК ДРУГОРЯДНИЙ ЧЛЕН РЕЧЕННЯ

Додатковий
матеріал до уроку

Мета: ознайомити школярів з обставинами як членами речення, розвивати вміння доречно їх уживати, граматично правильно поєднувати їх з іншими словами; виховувати прагнення урізноманітнювати власне мовлення.

Тип уроку: сприймання і засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник Глазової О.П. Українська мова. 5 клас. — К.: Освіта, 2013; роздавальний матеріал, кольорова крейда.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Перевірка виконання *вправи 126* або *127* (за бажанням).
2. Опитування правил на с. 75 (с. 13).

II. Оголошення теми й мети уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

IV. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

1. Технологічна карта уроку.

Обставина — другорядний член речення, що характеризує дію або ознаку щодо їхньої якості, кількості, інтенсивності, місця, часу, мети, причини.

Обставини поділяються на такі групи:

— ступеня і способу дії (*як? у який спосіб?*): *Іван заговорив достойно та урочисто.*

— місця (*де? куди? звідки?*): *Здалеку повіяло вогкістю, недалеко була мета.*

— часу (*коли? відколи? доки?*): *Другого дня рано небо було синє надзвичайно, садок був веселий, барвінок усміхався.*

— причини (*чому? через що? з якої причини?*): *Тарас аж крякнув з досади, спересердя.*

— мети (*для чого? з якою метою?*): *Роман наготувався стрибнути на допомогу.*

— умови (*за якої умови?*): *Отак жив Чіпка, виростав у голоді та холоді, у злиднях та недостачах;*

— допусту (*неважаючи на що?*): *Неважаючи на малесенький вітерець, парило і робилося душно.*

Щоб не плутати обставини з додатками, слід звертати увагу на правильну постановку запитань при аналізі членів речення: запитання мають бути природними, такими, як у живій мові.

У реченні *Діти йдуть до школи* до словосполучення *до школи* підходить лише запитання *куди?* Тому це обставина. Якщо до одного й того самого члена речення можна вдало поставити як запитання додатка, так і обставини, то в цьому слові збіглося два значення — додатка й обставини. Наприклад: *Діти були (де? у кого?) у бабусі.* Тому сполучення слів *у бабусі* можна розглядати і як обставину, і як додаток.

2. Виконання тренувальних вправ.

1. Виконайте *вправу 128*.

2. Виконайте *вправу 129*.

3. Прочитайте та поясніть зміст поданих нижче прислів'їв та приказок. Якими частинами мови виступають у наведених приказках обставини?

Взимку бійся вовка, а літом — мухи. До Миколи не сій гречки й не стрижи овечки. Влітку пролежиш, а зимою з торбою побіжиш. Два рази на рік літа не буває. Восени багач, а навесні прохач. Восени і горобець багатий.

4. Словниковий диктант.

— Усно складіть речення з кількома обставинами (на вибір).

По-українськи, хтозна-де, без кінця, без краю, на жаль, надвоє, тихо-тихо, де-не-де, всього-на-всього, востаннє, нарівні, втрое, спершу, скраю, додому, назустріч, під час, до вподоби.

5. Виконайте *вправу 130*.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконайте письмово *вправу 131*.

2. Виконайте тестові завдання.

1. Що таке обставина?

Варіанти відповіді: 1. Це другорядний член речення, який характеризує перебіг дії з різних точок зору. 2. Це другорядний член речення, який залежить від дієслова-присудка. 3. Це другорядний член речення, який вказує на місце, час, мету, спосіб дії, причину, умову дії і відповідає на питання *коли? де? чому? навіщо? за якої умови? незважаючи на що?* тощо.

2. Визначте речення з обставиною, яка називає спосіб дії:

1. Ще вчора не куріло, а сьогодні завихрюється вслід.
2. Ілько хитро поглядає на тітку.
3. Остап не міг спати од того галасу.
4. Не спало в ту ніч стривожене село.

3. Визначте речення з обставиною, яка називає спосіб дії:

1. Червоний танув сніг в пожежах барикад.
2. Сльози градом котилися по обличчю.
3. З кохання плакав я, ридав.
4. І синявою молодого сповняється ущерть душа...

4. Визначте речення з обставиною, яка називає місце:

1. Аристархов щасливий, і йому трохи сумно.
2. Човен повернув за гострий ріг піскуватої коси.
3. І довго буде чути чвал і видно заграву криваву.
4. І гнеться дерево від плоду.

5. Визначте речення з обставиною, яка називає місце:

1. Було, незважаючи на таку рань, душно, як улітку.
2. О другій годині небо задзвеніло тонким комариним гулом.
3. Під горою веселками блищав Дніпро.
4. Мужність не дається напрокат.

6. У котрому з поданих речень є обставина, яка називає місце?

1. Поклала мати коло хати маленьких діточок своїх.
2. З утоми він ледве на ногах держиться.
3. Вкраїну з краю в край проходили з боями.
4. За тим димом не видно, за громом не вчуєш.

Стюжки одягала,
Квіточки збирала,
Віночок заплігала.
На вулицю вийшла,
Як зіронька зійшла.
Взялась попід боки,
Показала скоки.

* * *

Ми — берізки і кленці.
В нас тоненькі стовбурці.
Ми шикуємось в рядки,
Виправляємо гілки.
Ледь зіп'ялись з корінців,
Дістаємо промінців
І стискаєм їх вогонь
В зелені своїх долонь.
Хилять свіжі вітерці
Вліво-вправо стовбурці,
Ще й верхівки. Кожен ряд
Нахиля вперед-назад.

* * *

Раз, два — дерева.
Три, чотири — вийшли звірі.
П'ять, шість — пада лист.
Сім, вісім — птахи в лісі.
Дев'ять, десять — це сунички
Підняли червоні личка.

* * *

Виринай-но, рибко, близько,
Розсипай-но срібні бризки,
Щоб зловити карася,
Карася, як поросся.
Раз, два — всі присіли,
Потім вгору підлетіли.
Три, чотири — нахилились,
Із струмочка гарно вмились.
П'ять, шість — всі веселі,
Крутимось на каруселі,
Сім, вісім — в поїзд сіли,
Ніжками затупотіли.
Дев'ять, десять — відпочили
І за парти дружно сіли.

* * *

Сірий зайчик сів і жде,
Спритно вушками пряде.
Зимно зайчику стояти,
Треба трішки пострибати.

Скік-скік, скік-скік.
Треба трішки пострибати,
Пострибавши, відпочити
Й старанно знову вчитись!

* * *

Вийшов в поле боровик
Та й узявся в боки,
Бо він бачити не звук
Обрії широкі.
Покрутився на нозі,
Реготом залився,
Танцюристу-конику
В пояс уклонився.
Довго зайчик наш ганяв,
Виспавсь на пісочку,
Коли вечір вже настав —
Викупавсь в струмочку.

* * *

Ой гоп, чики, чики.
В мене нові черевики.
Підківками цвюк, цвюк, цвюк!
А ніжками скок, скок, скок!

* * *

Прилетіли журавлі
І великі, і малі.
Сіли собі на ріллі,
Заспівали: «Гра-ра-рі».
Де журавка ходила,
Там пшениця родила.
Де журавель походив,
Там ячмінь уродив.

* * *

На подвір'ї біля школи
Петрик м'ячик кинув Олі.
Одне одному кидали,
Діти гралась і стрибали.
Раптом м'ячик швидко зник,
І ніхто знайти не зміг.

* * *

Столярики-молодці
Тешуть столики й стільці.
Пилочками чики-чики,
Молотками туки-туки.
Чик-тук-туки, чик-тук-туки,
В нас до праці здібні руки.
Виростем великими —

Яблук нарвемо.
В кошики великі
Ми їх складемо.
Раз! Два! Три! Чотири! П'ять!
Час прийшов нам спочивать.
Тож піднімем руки вгору,
Ніби глянемо на зорі.
А тепер всі руки в боки,
Як зайчата, — скоки-скоки!
Десять, дев'ять, вісім, сім!
Час за парти нам усім.

* * *

Станем струнко! Руки в боки!
Пострибаєм, як сороки,
Як сороки-білобоки,
Стрибу-стрибу, скоки-скоки!
Пані горді і неквапні,
По болоту ходять чаплі,
А над ними комарі
Політали угорі.
Жабенята пострибали:
Ква-ква-ква, ква-ква-ква! —
Щоб спочила голова.

* * *

Встало вранці ясне сонце,
Зазирає у віконце.
Ми до нього потяглися,
За промінчики взялися.
Будем дружно присідати,
Сонечко розвеселяти.
Встали-сіли, встали-сіли.
Бачите, як звеселили.
Стало сонце танцювати,
Нас до танцю закликати:
Нумо разом, нумо всі
Потанцюєм по росі.

* * *

Довгоносий черногуз
У болотечку загруз.
Будем його рятувати,
За хвостика витягати.
Щоб не плакав черногуз,
Що в болотечку загруз.
Раз, два, три, чотири, п'ять,
Будем ніжки обмивать.
Хай летить собі на волю
І шукає кращу долю.

Ми йому допомагали
І в той час відпочивали.
А тепер нам час сідати,
Будем знову працювати.

* * *

Сірий котик міцно спав,
Навіть пісню не співав.
Та, нарешті, пробудився
І довкола обдивився.
Став смачненько потягатись
І чистенько умиватись.
Порозчісував він вуса,
Довгі-довгі, русі-русі.
Зуби й кігті нагострив
Й до комірчини побрів.
Буде мишку полювати
І добро оберігати.
Ми, як котик, відпочили,
Щоб зміцніли наші сили.

* * *

Хмарка сонечко закрила,
Слізки срібнії зронила.
Ми ті слізки пошукаєм,
У травичці позбираєм.
Пострибаєм, як зайчата,
Політаєм, як пташата,
Потанцюємо ще трішки,
Щоб спочили ручки, ніжки.
Всі веселі? От чудово!
А тепер до праці знову.

* * *

Йшов по лісу їжачок,
В нього шубка з голочок.
Ніс багато грушечок,
Аж болів йому бочок.
Раз, два, три, чотири, п'ять!
Зупинився спочивать.
Піклувався їжачок
Про маленьких діточок.
Чарівних, непосидючих,
Дуже милих і колючих.
Десять, дев'ять, вісім, сім!
Грушечки ці ніс він їм.

* * *

Сірі гуси прилетіли,
На галяві тихо сіли.

Посиділи, посиділи,
Потім встали,
Побігали,
Пострибали,
Пір'ячко зрости
І далі полетіли.

* * *

Дід у полечко ходив.
Раз ходив, два ходив, три ходив.

В полі ріпку посадив.
Раз садив, два садив, три садив.
А тоді сидів, чекав,
Вже й мороз його лякав.
Вже і дощик накрапав,
Вже і сонечко пекло.
Рости, ріпко, вгору.
Аж до неба досягай!
А нам треба знову вчитись.
До побачення! Бувай!

ЗМІСТ

Передмова	3
Тема 1. Значення мови в житті суспільства. Поняття державної мови. Українська мова — державна мова України.....	5
Тема 2. Повторення вивченого в початкових класах. Частини мови. Основні способи їх розпізнавання	9
Тема 3. Іменник. Голосні звуки у відмінкових закінченнях іменників	11
Тема 4. Велика літера і лапки в іменниках	15
Тема 5. Прикметник. Голосні у відмінкових закінченнях прикметників	21
Тема 6. Числівник. Займенник. Роздільне написання займенників із прийменниками	25
Тема 7. Дієслово. <i>Не</i> з дієсловами. Правопис <i>-шся, -ться</i> у кінці дієслів.....	29
Тема 8. Прислівник. Правопис вивчених прислівників	33
Тема 9. Сполучник. Прийменник	37
Тема 10. Повторення вивченого про знак м'якшення та письмовий фонетичний розбір слова	41
Тема 11. Повторення вивченого про апостроф	43
Тема 12. Відомості із синтаксису та пунктуації. Словосполучення (будова, види). Граматична помилка.....	51
Тема 13. Речення, його граматична основа	55
Тема 14. Види речень за метою висловлювання. Окличні речення.....	59
Тема 15. Узагальнення вивченого про синтаксис і пунктуацію.....	63
Тема 16. Другорядні члени речення. Додаток	67
Тема 17. Означення як другорядний член речення	69
Тема 18. Обставина як другорядний член речення	71
Тема 19. Речення з однорідними членами (без сполучників та зі сполучниками <i>а, але, і</i>) ...	75
Тема 20. Узагальнювальне слово при однорідних членах речення	79
Тема 21. Узагальнювальне слово при однорідних членах речення. Тренувальні вправи	83
Тема 22. Звертання. Роль звертань у реченні	87
Тема 23. Ознайомлення з найуживанішими вставними словами й словосполученнями	91
Тема 24. Складні речення з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком	95
Тема 25. Складні речення зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком.	99
Тексти для диктантів	102
Текст і завдання для аудіювання	104
Батько української історії. Запитання і завдання. <i>I варіант</i>	105
Батько української історії. Запитання і завдання. <i>II варіант</i>	107
Текст художнього стилю з елементами роздуму	109
Воля миліша. Запитання і завдання. <i>I варіант</i>	111
Воля миліша. Запитання і завдання. <i>II варіант</i>	113

Текст художнього стилю з елементами опису тварини	115
Казка про рідний край. Запитання і завдання. <i>I варіант.</i>	117
Казка про рідний край. Запитання і завдання. <i>II варіант.</i>	119
Текст для читання мовчки	121
Текст для читання мовчки. Запитання і завдання.	123
Тексти для контрольних переказів.	125
Полонянка. Завдання до тексту.	125
Витоки української душі. Запитання до тексту.	127
Лісовий штукатур. Запитання до тексту.	129
Тестові завдання	131
Повторення вивченого в початкових класах. <i>I варіант.</i>	131
Повторення вивченого в початкових класах. <i>II варіант.</i>	133
Повторення вивченого в початкових класах. <i>III варіант.</i>	135
Відомості з синтаксису й пунктуації. <i>I варіант.</i>	137
Відомості з синтаксису й пунктуації. <i>II варіант.</i>	139
Другорядні члени речення. <i>I варіант.</i>	141
Другорядні члени речення. <i>II варіант.</i>	143
Речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами. Складні речення. <i>I варіант.</i>	145
Речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами. Складні речення. <i>II варіант.</i>	147
Фізкультхвилинки.....	147

“КНИГА ПОШТОЮ” А/С 529
м. Тернопіль, 46008
т. (0352) 287489, 511141
(067) 3501870, (066) 7271762
mail@bohdan-books.com

Навчальне видання

Серія «Бібліотека вчителя»

БУТРИН Леся Василівна

УКРАЇНСЬКА МОВА

Конспекти уроків

5 клас

I семестр

Посібник для вчителя

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Надія Бульчак*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Нелі Домарецької*

Підписано до друку 20.08.2013. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 18,6. Умовн. фарбо-відб. 18,6.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга — Богдан, просп. С.Бандери 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-3572-9

9 789661 035729